

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2025-yil 1-son

VOLUME 5 / ISSUE 1 / 2025
ISSUE DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.5.1.

ISSN 2181-2179
DOI: 10.51788/TSUL.CCJ.

Crossref
Content
Registration

MUASSIS:
TOSHKENT DAVLAT YURIDIK
UNIVERSITETI

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
Y. Mahmudov, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik,
E. Mustafayev

Musahhih:
S. Rasulova

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 27.03.2025-yilda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 7
Adadi: 100. Buyurtma: № 71.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

N. Salayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası professori, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR

S. Samadov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘i v.v.b.

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish kafedrası mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

F. Raximov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti professor v.b., yuridik fanlar doktori

R. Kabulov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Umirzakov – O‘zbekiston Respublikasi IIV akademiyasi dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar nomzodi

I. Astanov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

B. Pulatov – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori

**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Й. Махмудов, М. Шарифова,
Ш. Бекназарова, Е. Ярмолик,
Э. Мустафаев

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Факс: (0371) 233-37-48.

Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от
29.11.2023, № 174625.

Журнал передан в типографию
27.03.2025.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 7. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 71.

Лицензия типографии от
№ 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Н. Салаев – доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

С. Самадов – врио начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – доктор юридических наук, профессор, заведующая кафедрой уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

А. Отажонов – доктор юридических наук, профессор, заведующий кафедрой уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – доктор юридических наук, профессор, начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан

Ф. Рахимов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

К. Абдурасулова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

В. Давлятов – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент

С. Ниёзова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета

Ш. Хайдаров – доктор юридических наук, и.о. профессора Ташкентского государственного юридического университета

Р. Кабулов – доктор юридических наук, профессор Академии МВД Республики Узбекистан

Б. Умирзаков – доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент Академии МВД Республики Узбекистан

А. Баратов – кандидат юридических наук, доцент Ташкентского государственного юридического университета

И. Астанов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

Б. Пулатов – доктор юридических наук, профессор Правоохранительной академии Республики Узбекистан

**FOUNDER
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

"The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
Y. Makhmudov, M. Sharifova,
Sh. Beknazarova, Y. Yarmolik, E. Mustafae

Proofreader:
S. Rasulova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.

Fax: (0371) 233-37-48.

Website: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 27.03.2025.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 7.

Units: 100. Order: № 71.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023-y.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

N. Salayev – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

EDITOR-IN-CHIEF

S. Samadov – Acting Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Head of the Department of Criminal and Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

A. Otajonov – Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

F. Rakhimov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

Q. Abdurasulova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor

S. Niyozova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Sh. Khaydarov – Acting professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

R. Kabulov – Professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Umirzakov – Associate professor of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy in Law (PhD)

A. Baratov – Associate professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

I. Astanov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

B. Pulatov – Professor of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law

MUNDARIJA

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Ataniyazov Jasurbek Kurbanbayevich

XUSUSIY-OMMAVIY AYBLOV INSTITUTI DOIRASIDA JINOIY JAVOBGARLIKDAN
OZOD ETISH: PROTSESSUAL MUAMMOLAR 8

Mamadaliyev O'tkir Abdug'affarovich

PROTSESSUAL XATOLARNI SUD MUHOKAMASIDA BARTARAF ETISHNING
AMALDAGI MEXANIZMLARI: MUAMMO VA YECHIMLAR20

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

Ahmadjonov Murodullo Nurali o'g'li

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH: DEMOKRATIYA, BURCHLILIK VA TIZIMLI
O'ZGARISHLAR36

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH. PROBATSIIYA FAOLİYATI

Xo'jamberdiyev Farrux Komilovich

HUQUQIY DAVLATDA JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING
HUQUQIY VA INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI: MUVOZANAT VA ZAMONAVIY
YONDASHUVLAR48

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

Атаниёзов Жасурбек Курбанбаевич

ОСВОБОЖДЕНИЕ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ
ИНСТИТУТА ЧАСТНО-ОБЩЕСТВЕННОГО ОБВИНЕНИЯ:

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ 8

Мамадалиев Уткир Абдугаффарович

ДЕЙСТВУЮЩИЕ МЕХАНИЗМЫ УСТРАНЕНИЯ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ОШИБОК

В СУДЕБНОМ РАЗБИРАТЕЛЬСТВЕ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ20

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

Ахмаджонов Муродулло Нурали угли

БОРЬБА С КОРРУПЦИЕЙ: ДЕМОКРАТИЯ, ПОДОТЧЁТНОСТЬ И СИСТЕМНЫЕ
ИЗМЕНЕНИЯ

36

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Хужамбердиев Фаррух Комилович

ПРАВОВЫЕ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ПРАВОВОМ ГОСУДАРСТВЕ:

БАЛАНС И СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ48

CONTENTS

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

Ataniyazov Jasurbek Kurbanbaevich

EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY WITHIN THE FRAMEWORK
OF THE PRIVATE-PUBLIC PROSECUTION INSTITUTE: PROCEDURAL PROBLEMS 8

Mamadaliev Utkir Abdugaffarovich

CURRENT MECHANISMS FOR ELIMINATING PROCEDURAL ERRORS IN COURT
PROCEEDINGS: PROBLEMS AND SOLUTIONS20

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

Ahmadjonov Murodullo Nurali ugli

ANTI-CORRUPTION: DEMOCRACY, ACCOUNTABILITY AND SYSTEMIC CHANGE36

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

Khujamberdiev Farrukh Komilovich

LEGAL AND INSTITUTIONAL MECHANISMS FOR ENSURING PUBLIC SECURITY
IN A LEGAL STATE: BALANCE AND MODERN APPROACHES48

Kelib tushgan / Получено / Received: 03.03.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 13.03.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 27.03.2025

DOI: 10.51788/tsul.ccj.5.1./WAAC6122
UDC: 343.1(045)(575.1)

XUSUSIY-OMMAVIY AYBLOV INSTITUTI DOIRASIDA JINOIY JAVOBGARLIKDAN OZOD ETISH: PROTSESSUAL MUAMMOLAR

Ataniyazov Jasurbek Kurbanbayevich,
O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
Jinoiy-huquqiy fanlar kafedrasida dotsenti,
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
ORCID: 0000-0003-39-53-3800
e-mail: jasurbekaniyazov91@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimiz jinoyat-protsessual qonunchiligida shaxslarning dispozitiv huquqlari aks etishi, xususi ayblov instituti doirasida ularning huquqlarini ro'yobga chiqarishda vujudga kelayotgan huquqiy muammolarga to'xtalib o'tilgan. Shuningdek, javobgarlikdan ozod etishning mazkur turining o'ziga xosligi hamda uning protsessual tartibi bo'lgan ish yuritishni rad etish yoki tugatish bilan bog'liq protsessual muammolari va mazkur masalalarning huquqiy tartibga solish jihatlari tadqiq etilgan. Maqolada jinoyat va jinoyat-protsessual huquqlarida nazarda tutilgan javobgarlikdan ozod qilishning moddiy va protsessual asoslari qonunchilik va amaliyot nuqtayi nazaridan tahlil etilgan bo'lib, mavjud muammoli hamda kollizion holatlarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy mulohazalar, tavsiyalar ishlab chiqilgan. Shu bilan birga, qonunchiligimizda uchrayotgan shaxslarning da'vosi yo'qligi asosida ishni rad etish yoki tugatishda ishning keyingi protsessual mexanizmi mavjud emasligi, xususi ayblov institutining rivojlangan davlatlarda qo'llanishi, ushbu institutning taraqqiy topish shartlari, ommaviy ayblovdan farqli jihatlari, ommaviy ayblov asosida jinoyatlarni tasniflash zarurati huquqiy tadqiq etilgan. Tadqiqot ishida ilg'or xorijiy tajriba, ilmiy-nazariy qarashlar va tergov hamda sud amaliyoti o'rganilgan, buning natijasi o'laroq, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksiga, boshqa qonun hamda qonunosti hujjatlariga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish bo'yicha taklif, tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: shaxslarning dispozitiv huquqlari, xususi ayblov, ommaviy ayblov, ish yuritishni rad etish, jinoyat ishi, jinoyat ishini tugatish, javobgarlikdan ozod etish, da'vo

ОСВОБОЖДЕНИЕ ОТ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В КОНТЕКСТЕ ИНСТИТУТА ЧАСТНО-ОБЩЕСТВЕННОГО ОБВИНЕНИЯ: ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Атаниёзов Жасурбек Курбанбаевич,
доктор философии по юридическим наукам (PhD),
доцент кафедры «Уголовно-правовые науки»
Университета общественной безопасности Республики Узбекистан

Аннотация. В данной статье рассматривается отражение диспозитивных прав лиц в уголовно-процессуальном законодательстве Узбекистана, а также правовые проблемы, возникающие при реализации этими лицами своих прав в рамках института частного обвинения. Особое внимание уделяется особенностям данного вида освобождения от ответственности и его процессуальному порядку, связанному с отказом в возбуждении или прекращением производства по делу, а также процессуальным проблемам, возникающим в связи с этим, и правовым аспектам их регулирования. В статье проведён анализ материальных и процессуальных оснований освобождения от ответственности, предусмотренных уголовным и уголовно-процессуальным правом с точки зрения законодательства и правоприменительной практики, а также выработаны научные выводы и рекомендации по устранению существующих проблемных и коллизионных ситуаций. Кроме того, исследуется вопрос отсутствия в законодательстве Узбекистана дальнейшего процессуального механизма при отказе в возбуждении или прекращении дела по причине отсутствия заявления потерпевшего. Также анализируется применение института частного обвинения в развитых странах, условия его развития, отличия от института публичного обвинения, а также необходимость классификации преступлений на основе публичного обвинения. В ходе исследования изучен передовой зарубежный опыт, научно-теоретические взгляды, а также практика следственных и судебных органов. По результатам работы выработаны предложения и рекомендации по внесению соответствующих изменений и дополнений в Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан, а также в другие законы и подзаконные акты.

Ключевые слова: диспозитивные права лиц, частное обвинение, публичное обвинение, отказ в возбуждении дела, уголовное дело, прекращение уголовного дела, освобождение от ответственности, иск

EXEMPTION FROM CRIMINAL LIABILITY WITHIN THE FRAMEWORK OF THE PRIVATE-PUBLIC PROSECUTION INSTITUTE: PROCEDURAL PROBLEMS

Ataniyazov Jasurbek Kurbanbaevich,
Associate Professor of the Department of Criminal Law Sciences
of the University of Public Safety of the Republic of Uzbekistan,
Doctor of Philosophy (PhD) in Law

Abstract. *This article addresses the reflection of individuals' dispositive rights in our country's criminal procedure legislation and the legal problems arising in realizing the rights of individuals within the framework of the private prosecution institution. Also, the specifics of this type of exemption from liability, as well as procedural problems related to the refusal or termination of proceedings in a case, which is its procedural order, and aspects of the legal regulation of these issues, have been investigated. The article analyzes the material and procedural grounds for exemption from this responsibility, provided for by criminal and criminal procedure law, from the point of view of legislation and practice, and develops scientific considerations and recommendations for eliminating existing problematic and conflict situations. At the same time, the absence of a further procedural mechanism for dismissing or terminating a case based on the absence of a claim from persons encountered in our legislation, the application of the institution of private prosecution in developed countries, the conditions for the development of this institution, its differences from public prosecution, and the need to classify crimes based on public prosecution have been legally investigated. In the research, advanced foreign experience, scientific and theoretical views, and investigative and judicial practice were studied, as a result of which proposals and recommendations were developed for making appropriate amendments and additions to the Criminal Procedure Code of the Republic of Uzbekistan and other legislative and regulatory acts.*

Keywords: *dispositive rights of persons, private prosecution, public prosecution, refusal to initiate proceedings, criminal case, termination of criminal case, exemption from liability, lawsuit*

Kirish

Dunyo mamlakatlari jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligida shaxslarning huquq va manfaatlarini oliy darajada ta'minlash muhim rahbariy qoida sifatida mustahkamlangan. Xususan, jinoyat-protsessual qonunchiligida jabrlanuvchining manfaatlarini ta'minlash va mazkur munosabatlarga oliy qadriyat sifatida qarash dolzarb ahamiyat kasb etadi. Zero, shaxsga yetkazilgan moddiy va ma'naviy zarar mazkur ijtimoiy munosabatlarning markazida bo'lgan jinoyat natijasida kelib chiqadi. Demak, jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchilik tizimining huquqiy mezonni ta'minlashdagi asosiy vazifasi jinoyat natijasida huquq va manfaatlariga putur yetgan shaxs, jabrlanuvchining buzilgan huquqlarini tiklash va unga yetkazilgan zararining qoplanishi hisoblanadi. Dastavval qonun chiqaruvchi jabrlanuvchining huquqlarini tiklash bo'yicha me'yorlarni yaratishi, shundan so'ng jinoyat sodir etgan shaxsga adolatli jazo berishi va bunda ham jabrlanuvchining talablarini inobatga olish borasidagi normalarni ishlab chiqishi talab etiladi.

Shu bois shaxslarning jinoiy qilmishlari bo'yicha ish yuritishni rad etish va tugatishda xususiy ayblov instituti muhim o'rinni egallaydi. Chunki dunyoda jinoyat natijasida jabrlangan shaxslarning dispozitiv huquqlarini amalga oshirish kabi institutsional qonunchilikni takomillashtirish masalalari dolzarb sanaladi. O'zbekiston Respublikasi jinoyat-protsessual qonunchiligida shaxslarning dispozitiv huquqlari

hisobga olinmagan, deb bo'lmaydi. Jumladan, JPKning 84-moddasi birinchi qismi 6-bandida ish faqat jabrlanuvchining shikoyati bilan qo'zg'atiladigan hollarda uning shikoyati bo'lmasa, ushbu kodeksning 325-moddasida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno ekanligi belgilab qo'yilgan. Aynan mazkur mustasnolik huquqni qo'llovchilar o'rtasida turlicha talqin etilishiga sabab bo'lmoqda.

Shuningdek, amaliyotda jabrlanuvchilarning dastlab ariza bilan murojaat etib, so'ng jinoyat ishi qo'zg'atilguniga qadar yoki jinoyat ishini tergov qilish jarayonida mazkur arizasini qaytib olishini va da'vosi yo'qligi sababli jinoyat ishi qo'zg'atmaslikni yoxud jinoyat ishini tugatishni so'rab murojaat qilish hollarida aynan jabrlanuvchining manfaatlarini inobatga olgan holda ishni hal etishning keyingi mexanizmi belgilab berilmagani va boshqa ko'plab huquqiy muammolarni tadqiq etish zarurati mavjud.

Material va metodlar

Tadqiqot ishida mazkur asosni qo'llash bilan bog'liq yuqorida sanab o'tilgan amaliyotda yuzaga kelayotgan muammolar, normativ tushunmovchiliklar va jabrlanuvchining manfaatlarini hisobga olishda inobatga olinishi lozim bo'lgan qoidalar tahlil qilingan, shu bilan birga, qiyosiy-huquqiy tahlil, statistik ma'lumotlar tahlili, huquqni qo'llash amaliyoti hamda kuzatish, umumlashtirish, induksiya va deduksiya metodlari qo'llandi.

Tadqiqot natijalari

JPKning 84-moddasi birinchi qismi 6-bandida "Ish faqat jabrlanuvchining shikoyati bilan qo'zg'atiladigan hollarda uning shikoyati bo'lmasa, ushbu kodeksning 325-moddasida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno", – deb belgilab qo'yilgan. JPKning 325-moddasida esa jabrlanuvchining shikoyatiga asosan qo'zg'atilishi lozim bo'lgan jinoyat ishlari ro'yxati keltirilgan bo'lib, unda aynan JPKning qaysi moddalari va qismiga asosan faqatgina jabrlanuvchi tomonidan ariza asosida shikoyat qilingan hollarda jinoyat ishi qo'zg'atilishi, aks holda tergovga qadar tekshiruv hujjatlari bo'yicha ish yurituv rad etilishi belgilangan. Biroq JPKning 84-moddasi mazkur bandi bo'yicha bir qancha tushunmovchiliklar mavjud.

Jumladan, mazkur moddada "ushbu kodeksning 325-moddasida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno" deb belgilab qo'yilgani amaliyotda turli tortishuvlarga sabab bo'lmoqda. Mazkur moddada aytilishicha, jabrlanuvchining shikoyati bo'lmasa, ish qo'zg'atilmaydi, ya'ni jinoyat ishi jabrlanuvchi aybdorni javobgarlikka tortishni so'rab bergan shikoyat arizasi asosidagina qo'zg'atiladi, aks holda tergovga qadar tekshiruv hujjatlari bo'yicha ushbu asosga ko'ra jinoyat ishi qo'zg'atilishi rad etiladi. Biroq bunda qonun chiqaruvchi JPKning 325-moddasida nazarda tutilgan qaysi hollarni mustasno deb belgilagani mavhumligicha qolgan.

Bu haqda B. Murodov mazkur mustasnolik amaliyotda bir qancha tushunmovchiliklarni keltirib chiqarayotganini, ular JPK 325-moddasi tartibida rad etilgan jinoyat ishlarining goh JPK 83-moddasi bilan, goh 84-modda birinchi qismi 6-bandiga asoslangan holda qaror chiqarilayotgani bilan asoslab, mazkur holatlarning oldini olish uchun JPK 84-moddasi birinchi qismi 6-bandini, ya'ni "ish faqat jabrlanuvchining shikoyati bilan qo'zg'atiladigan hollarda uning shikoyati bo'lmasa, ushbu kodeksning 325-moddasida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno" degan matnidani "... ushbu

kodeksning 325-moddasida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno” jumlasini olib tashlash kerakligini bildirgan [1, 99–100-b.].

B. Murodovning fikrlari o‘rinli, ya’ni mazkur mustasnolikning belgilanishi nafaqat amaliyot vakillari uchun, balki nazariyada ham o‘zaro tushunmovchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shunday bo‘lsa-da, B. Murodovning mazkur taklifi biroz keskinligi sababli unga qo‘shilmaymiz. Chunonchi, qonun chiqaruvchi mazkur mustasnolikni jabrlanuvchi nochor ahvolda bo‘lgani, ayblanuvchiga qaram bo‘lgani tufayli yoki boshqa sabablarga ko‘ra o‘z huquqi va qonuniy manfaatlarini o‘zi himoya qila olmaydigan alohida hollarda prokuror jabrlanuvchining shikoyatisiz ham jinoyat ishini qo‘zg‘atishi majburiyatini yuklagan holatini nazarda tutmoqda. Shu sababli mazkur asosni JPK 325-moddasi alohida qismida aks ettirish orqali tushunmovchilikka barham berish mumkin.

S. Maxmudov ham bu boradagi tadqiqotlari davomida mazkur mustasnolik holati moddaning mazmunida JPK 325-moddasida nazarda tutilgan barcha hollarni mustasno qilayotganini, aslida mazkur bandning bunday tahrir etilishiga sabab prokuror jabrlanuvchining shikoyatisiz ham jinoyat ishini qo‘zg‘atishi mumkin ekanligini bildirib, JPK 84-moddasi birinchi qismi 6-bandini “Ish faqat jabrlanuvchining shikoyati bilan qo‘zg‘atiladigan hollarda uning shikoyati bo‘lmasa, prokuror jabrlanuvchining shikoyatisiz ham jinoyat ishini qo‘zg‘atish hollari bundan mustasno”, – deya qayd etishni taklif etgan [2, 110–115-b.].

S. Maxmudovning fikrlariga qisman qo‘shilamiz, bunda taklif etilayotgan tahrirda aynan prokurorning mazkur vakolatini ko‘rsatish shart emas, degan fikrdamiz, ya’ni JPK 325-moddasida belgilangan prokurorning majburiyatini qayta-qayta normalarda aks ettirish maqsadga muvofiq emas.

JPK 325-moddasi “Jabrlanuvchining shikoyatiga asosan jinoyat ishi qo‘zg‘atish” deb nomlangan bo‘lib, unda Jinoyat kodeksi 105-moddasining birinchi qismi, 109-moddasi, 110-moddasining birinchi qismi, 111-moddasi, 118-moddasining birinchi qismi, 119-moddasining birinchi qismi, 121-moddasining birinchi qismi, 136-moddasi, 139-moddasining birinchi va ikkinchi qismlari, 140-moddasining birinchi va ikkinchi qismlari, 141¹-moddasining birinchi qismi, 141³-moddasini, 149-moddasida nazarda tutilgan jinoyatlar to‘g‘risidagi jinoyat ishlari aybdorni javobgarlikka tortishni so‘rab jabrlanuvchi bergan shikoyat arizasi asosidagina qo‘zg‘atiladi. Jabrlanuvchi nochor ahvolda bo‘lgani, ayblanuvchiga qaram bo‘lgani tufayli yoki boshqa sabablarga ko‘ra o‘z huquqini va qonuniy manfaatlarini o‘zi himoya qila olmaydigan alohida hollarda prokuror jabrlanuvchining shikoyatisiz ham jinoyat ishini qo‘zg‘atishi shart.

Jinoyat kodeksining 167-, 170-, 172-, 173-moddalarida nazarda tutilgan va ustav fondida davlat ulushi bo‘lmagan yuridik shaxsga nisbatan uning xodimi tomonidan sodir etilgan jinoyatlar to‘g‘risidagi jinoyat ishlari faqat mazkur yuridik shaxs rahbarining, mulkdorining yoki vakolatli boshqaruv organining arizasiga ko‘ra qo‘zg‘atiladi.

Yuqorida keltirilgan normani huquqiy jihatdan tahlil etsak, jabrlanuvchining shikoyatiga asosan qo‘zg‘atilishi mumkin bo‘lgan yoki aksincha, mazkur ro‘yxatda

keltirilgan jinoyat ishlari yuzasidangina shikoyat bermaslik orqali jinoyat ishi yurituvidan voz kechishi mumkinligi anglanadi. Mazkur ro'yxatdan so'ng jabrlanuvchini nochor ahvolda bo'lgani, ayblanuvchiga qaram bo'lgani tufayli yoki boshqa sabablarga ko'ra o'z huquqi va qonuniy manfaatlarini o'zi himoya qila olmaydigan holatda deb topish uchun asoslar mavjud bo'lsa, jabrlanuvchining qonuniy manfaatlarini himoya qilish prokuror tomonidan jinoyat ishini qo'zg'atish orqali amalga oshirilishi majburiyatini qonun chiqaruvchi belgilab bermoqda. Aynan mazkur asos 84-moddaning birinchi qismi 6-bandida mustasno holat sifatida belgilangan. Faqat ushbu mustasnolikni alohida qismda nazarda tutish orqaligina huquqiy muammo yechimi sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Shu bilan birga, 325-moddaning ikkinchi qismida yuridik shaxslar JKning 167-, 170-, 172-, 173-moddalarida nazarda tutilgan jinoyatlar bo'yicha faqatgina mazkur yuridik shaxslarning ustav fondida davlat ulushi bo'lmagan va uning xodimi tomonidan sodir etilgan taqdirda, yuridik shaxs rahbari, mulkdori yoki vakolatli boshqaruv organining arizasiga ko'ra qo'zg'atilishi belgilangan.

Xorijiy davlatlardan Tojikiston Respublikasi [3], Qirg'iz Respublikasi [4] JPKlariga ko'ra, jinoyat toifalari xususiy, xususiy-ommaviy va ommaviy ayblov turlariga bo'linadi. Xususiy va xususiy-ommaviy ayblovga oid jinoyat turlarida jinoyat ishi faqatgina jabrlanuvchi yoki uning qonuniy vakili tomonidan berilgan ariza asosida qo'zg'atilishi mumkin. Shuningdek, ish yuritish davomida jabrlanuvchi va uning vakili da'vodan voz kechishi mumkinligi, bunday hollarda jinoyat ishi tugatilishi, nafaqat prokuror, balki tergovchining ham alohida hollarda jinoyat ishini qo'zg'atish vakolati normaning alohida qismida keltirib o'tilgan.

Fikrimizcha, mazkur qism ham normaning birinchi qismidagi xususiy ayblov institutining mantiqiy davomi bo'lgani sababli ularni yagona institut sifatida birlashtirish yoki mazkur normani uch mustaqil qismga bo'lish yo'li bilan yuqoridagi huquqiy muammoni bartaraf etish lozim. Ya'ni JPK 84-moddasining mazkur asosini quyidagi tahrirda bayon etish maqsadga muvofiq:

ish faqat jabrlanuvchining arizasi bilan qo'zg'atiladigan hollarda uning shikoyati bo'lmasa, ushbu kodeksning 325-moddaning uchinchi qismida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno;

JPKning 325-moddasini esa quyidagi tahrirda bayon etish maqsadga muvofiq:

Jinoyat kodeksi 105-moddasining birinchi qismida, 109-moddasida, 110-moddasining birinchi qismida, 111-moddasida, 118-moddasining birinchi qismida, 119-moddasining birinchi qismida, 121-moddasining birinchi qismida, 136-moddasida, 139-moddasining birinchi va ikkinchi qismlarida, 140-moddasining birinchi va ikkinchi qismlarida, 141¹-moddasining birinchi qismida, 141³-moddasida, 149-moddasida nazarda tutilgan jinoyatlar to'g'risidagi jinoyat ishlari aybdorni javobgarlikka tortishni so'rab jabrlanuvchi bergan shikoyat arizasi asosidagina qo'zg'atiladi.

Jinoyat kodeksining 167-, 170-, 172-, 173-moddalarida nazarda tutilgan va ustav fondida davlat ulushi bo'lmagan yuridik shaxsga nisbatan uning xodimi tomonidan sodir etilgan jinoyatlar to'g'risidagi jinoyat ishlari faqat mazkur yuridik shaxs rahbarining, mulkdorining yoki vakolatli boshqaruv organining arizasiga ko'ra qo'zg'atiladi.

Jabrlanuvchi nochor ahvolda bo'lganligi, ayblanuvchiga qaram bo'lganligi tufayli yoki boshqa sabablarga ko'ra o'z huquqini va qonuniy manfaatlarini o'zi himoya qila olmaydigan alohida hollarda prokuror jabrlanuvchining shikoyatisiz ham jinoyat ishini qo'zg'atishi shart.

Shaxslarning jinoiy qilmishlari bo'yicha ish yuritishni rad etish yoki tugatish amaliyotida asosan jabrlanuvchilarning dastlab ariza bilan murojaat etganidan so'ng, keyinchalik jinoyat ishi qo'zg'atilguniga qadar yoki jinoyat ishi tergov qilish jarayonida mazkur arizasini qaytib olishini va da'vosi yo'qligi sababli jinoyat ishi qo'zg'atmaslikni yoxud jinoyat ishini tugatishni so'rab murojaat qilish hollari ko'plab uchraydi.

Yuqoridagi holatni statistik ma'lumotlar bilan asoslasak, xususan, O'zbekiston Respublikasi IIV huzuridagi Tergov departamenti tomonidan, 2017-yilda 33 ta, 2019-yilda 51 ta, 2021-yilda 52 ta, 2022-yilda 81 ta jinoyat ishi tugatilgan bo'lsa, 2023-yilda 113 ta jinoyat ishi mazkur asosga ko'ra tugatilgan.

Mazkur raqamlar jinoyat ishini mazmunan hal etuvchi sudlarda quyidagicha ko'rsatkichlarni tashkil etmoqda, jumladan, jinoyat ishlari bo'yicha sudlar 2017-yilda 3 ta jinoyat ishlarini mazkur asosga ko'ra tugatilishi to'g'risida ajrim chiqargan bo'lsa, 2018-yilda 1 ta, 2019-yilda 2 ta, 2020-yilda 11 ta, 2021-yilda 2 ta, 2022-yilda 14 ta, 2023-yilda 11 ta ajrim chiqarish yo'li bilan jinoyat ishini tugatish to'g'risida qaror qabul qilingan.

Yuqoridagi statistik ma'lumotlar jabrlanuvchilarning mazkur asosga ko'ra jinoyat ishlarini tergov qilish yoki sudlarda ko'rish jarayonida murojaat qilishayotgani ko'plab uchrayotganini asoslaydi. E'tiborli jihati shundaki, amaldagi qonun hujjatlarida mansabdor shaxslar mazkur holatlarda qanday yo'l tutishi lozimligi nazarda tutilmagan.

M. Hayitovning fikriga ko'ra, dispozitivlik umumiy-huquqiy prinsip sifatida jinoyat-protsessual faoliyatini boshlash, davom ettirish yoki tugatishda huquqi buzilgan, deb qaralayotgan shaxsning ixtiyoridan kelib chiqqan holda protsessual harakatlarni amalga oshirish va qaror qabul qilish zarurligining qonunda belgilanishini va unga amal qilinishini anglatadi. Xususiy ayblov deganda faqat jabrlanuvchining shikoyati bo'lganida qo'zg'atiladigan, jabrlanuvchi yoki uning vakilining talab-xohishi asosida yuritiladigan jinoyatlarga oid ishlarda jabrlanuvchi yoki uning nomidan vakili quvvatlaydigan ayblov tushuniladi [5, 108–118-b.].

Y.N. Nikiforovning ta'kidlashicha, dispozitivlik muhitida fuqaroning shaxsiy manfaatlarini davlat manfaatlariga qaraganda qadrliroq hisoblanadi [6, 64-b.].

D.Sh. Bekmatova xususiy ayblov tartibidagi jinoiy ta'qib deganda jabrlanuvchining murojaati jinoyat ishini qo'zg'atish hamda uni tugatish uchun asos bo'ladigan jinoiy ta'qib turi ekanligini bildirgan bo'lsa [7, 15-b.], A.K. Kulbayevning fikriga ko'ra, xususiy ayblov jinoyat ishlarini yuritishning soddalashtirilgan shakli bo'lib, uning maqsadi jarayonni tezlashtirish va undan foydalanish imkoniyatlarini oshirishdir [8, 149-b.].

Yuqoridagi olimlarning fikrlari o'rinli hisoblanib, huquq, erkinlik va qonuniy manfaatlariga yetkazilgan zarar barcha hollarda zamon, makon, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot omillaridan kelib chiqib, jabrlanuvchining o'z shaxsiy mezonlari asosida baholanadi. Bunda zararining eng quyi va yuqori miqdorlariga legitimlik xususiyati

berilib, uni tan olish, tasdiqlash, da'vo qilish yoki undan voz kechish jabrlanuvchi irodasidan kelib chiqib hal etiladi.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi Oliy Sudi Plenumining 2014-yil 23-maydagi "Sud hukmi to'g'risida"gi 7-son qarorining 25-bandida sud sudlanuvchiga avval e'lon qilingan aybni jabrlanuvchining shikoyatiga asosan qo'zg'atiladigan jinoyat uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi JK moddasiga o'zgartirish zarurligi to'g'risida xulosaga kelganda, jabrlanuvchining sudlanuvchini jinoiy javobgarlikka tortish haqidagi arizasi ishda mavjud-mavjud emasligidan kelib chiqib qaror qabul qilishi belgilangan.

Biroq mazkur holatda qo'zg'atilgan jinoyat ishini sudlarda ko'rib chiqish jarayonida hal etilishi tartibi belgilab berilgan xolos. Mazkur holatlar tergovga qadar tekshiruv yoki surishtiruv jarayonida o'z yechimini topishi zarur.

Bu borada J.D. Elvin o'z tadqiqotlarida "Ayblov agar xususiy ko'rinish kasb etsa, ishning natijasidan manfaatdor tomonlarning foydasini ko'zlagan holda aks etishi lozimligi sababli bunday turdagi ish sudlarga oshirilmaligi, agar sud jarayonida jabrlanuvchi da'vodan voz kechsa, qayta murojaat etish huquqidan mahrum etish sharti bilan ishni tugatish lozim" [9, 1-47-b.], – degan xulosaga kelgan. Mazkur fikrga qo'shilish mumkin, shu bilan birga, olim tadqiqotlarida anglo-sakson huquq oilasiga ko'ra xulosalarni amalga oshirganini inobatga olsak, ushbu masala barcha huquq oilalarida birday dolzarb ekanligini anglashimiz mumkin bo'ladi.

Shuningdek, D.R. To'rayeva jabrlanuvchi manfaatlarini ta'minlash borasidagi tadqiqotlarida "musulmon huquqida ham jabrlanuvchi da'vosi birlamchi hisoblanishi, "shaxs haqi" tushunchasi bilan bog'langani hatto jabrlanuvchi vafot etgan hollarda uning da'vosini vorislari talab etishi mumkinligi"ni ta'kidlaydi [10, 1-47-b.]. Demak, musulmon huquqiga oid huquq oilasida ham jabrlanuvchi manfaatini inobatga olish lozimligi borasidagi qoidalar mustahkamlangan.

Shu sababli, bizningcha, jabrlanuvchining bu boradagi dispozitiv huquqlarini ta'minlash maqsadida ishning qaysi bosqichda ekanligidan, ya'ni tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv, dastlabki tergov va sud muhokamasi jarayonida bo'lishidan qat'i nazar, mazkur huquq jabrlanuvchiga tegishli ekanligini inobatga olgan holda, JPK 84-moddasi birinchi qismi 6-bandini quyidagi tahrirda bayon etish maqsadga muvofiq:

ish faqat jabrlanuvchining arizasi bilan qo'zg'atiladigan hollarda uning shikoyati bo'lmasa yoki jabrlanuvchi shu asos bo'yicha da'vosidan voz kechsa, ushbu kodeksning 325-moddasi uchinchi qismida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno.

Shuningdek, jinoyat ishini tugatish borasida tadqiqot olib borgan olimlar mazkur asosni qo'llash bilan bog'liq bir necha muammoli holatlarni sanab o'tadilar. Jumladan:

– JPK 325-moddasida nazarda tutilgan jinoyatlar aynan bir shaxsga bir necha shaxs tomonidan sodir etilgan bo'lib, jabrlanuvchi ularning faqat ayrimlariga nisbatan ish yuritishni rad etishni so'rab murojaat qilishi.

Misol uchun: Guliston shahar IIB huzuridagi tergov boshqarmasi ish yurituvdagi 244011/2023-65-sonli jinoyat ishi bo'yicha tergovga qadar tekshiruv davomida fuqaro A.ga nisbatan N.I., J.B. va N.A. ismli shaxslar tomonidan tan jarohati yetkazilgani holati bo'yicha jinoyat ishi qo'zg'atilgan bo'lib, ushbu holatda jabrlanuvchi A.ning o'z qarindoshi J.B.ga nisbatan hech qanday da'vosi yo'qligini bildirib uni javobgarlikdan

ozod qilishni so'rab bergan arizasi bir guruh shaxslar tomonidan yetkazilgan ushbu tan jarohati og'irlik darajasi tufayli rad etilgan;

- agar shaxs jinoyatlar majmuini tashkil etadigan JPK 325-moddasida nazarda tutilgan bir nechta jinoyatni sodir etsa va barcha jabrlanuvchilar yoki ularning ayrimlari jinoyat ishini qo'zg'atish uchun ariza berishdan bosh tortsa, unga nisbatan ushbu modda talablari asosida jinoyat ishini qo'zg'atishni rad etish masalasi;

- jabrlanuvchilarning dastlab ariza berishdan bosh tortib, keyinchalik ushbu shaxsga nisbatan qonuniy chora ko'rishni so'rab murojaat qilgan hollarda ish yuritish tartibi, protsessual hujjatlarning yagona shakli va tartibi qonunchilikda belgilanmagani va hokazo.

Nazarimizda, yuqorida qayd etilgan huquqiy muammolarning barchasi huquq analogiyasiga ko'ra hal etilishi lozim, ya'ni bugungi kunda amaliyotda yuqoridagi muammoli vaziyatda duch kelinganda huquq analogiyasiga rioya qilingan holda qarorlarning qabul qilinishi noqonuniy hisoblanmaydi. Shuningdek, jabrlanuvchini dastlab ariza berishdan bosh tortib, keyinchalik shaxsni javobgarlikka tortishni so'rab bergan murojaatini tomonlarning yarashuvi tartibi singari qayta murojaat qilish huquqidan mahrum bo'lishi to'g'risida tushuncha berish orqali hal etish lozim, degan fikrdamiz.

Shu bilan birgalikda, JPK 325-moddasi birinchi qismida nazarda tutilgan jabrlanuvchi bergan shikoyat arizasi asosidagina qo'zg'atiladigan jinoyatlar ro'yxatini bosqichma-bosqich kengaytirish va ushbu jinoyatlar ro'yxatiga harbiy jinoyatlardan bir qanchasini (xususan, JKning 284-moddasi birinchi qismi (Bo'ysunuvchining o'z boshlig'ini yoki boshliqning o'ziga bo'ysunuvchini haqorat qilishi), 298-moddasi birinchi qismi (Mashinalarni boshqarish yoki ulardan foydalanish qoidalarini buzish) qo'shish lozim, degan fikrdamiz.

Yuqorida ilgari surilgan taklifga asos sifatida keltirish lozimki, o'z o'rnida haqorat qilishdan mazkur jinoyat harbiy boshqaruvga ta'sir etgani jinoyatning obyekti va boshqa bir qancha jihatlari bilan farqlanadi hamda o'z o'rnida ijtimoiy xavflilik nuqtayi nazaridan farqlanadi. Biroq o'tkazilgan statistik so'rovlar davomida harbiy prokuratura tergovchi va huquqni qo'llovchi boshqa mansabdorlarning aksariyati (53,6 %) ushbu turdagi ko'rib chiqilgan jinoyat ishlarida jinoyat ishi qo'zg'atilgach tomonlar o'zaro yarashishgani hamda jamoa o'rtasida ushbu nizo muhokama qilinishi natijasida o'zaro ixtiloflar bartaraf etilganini va jinoyat ishini tugatishni so'rab murojaat qilishlarini, biroq mazkur jinoyat xususiy-ommaviy ayblov turiga taalluqli bo'lmagani bois umumiy tartibda ishni ko'rib chiqish lozimligi sababli arizalar ko'rilmadan qoldirilganini bildirishgan.

Bu borada O'zbekiston Respublikasi IIV huzuridagi Tergov departamenti taqdim qilgan ma'lumotlarga e'tibor qaratsak, O'zbekiston Respublikasi JKning 139-140-moddalarida nazarda tutilgan jinoyatlarni sodir etgan shaxslarga nisbatan O'zbekiston Respublikasi JPKning 84-moddasi birinchi qismi 6-bandiga asosan jinoyat ishi qo'zg'atish rad etilgan yoki tugatilgan jinoyat ishlari ko'pchilikni tashkil etayotganini kuzatishimiz mumkin. Ya'ni 2023-yilda tugatilgan 113 ta jinoyat ishining 29 tasi hamda 311 ta rad etilgan tergovga qadar tekshiruv hujjatlari aynan haqorat

qilganlik holati bilan bog'liq ekanligi, aynan JPK 325-moddasi birinchi qismida nazarda tutilgan jabrlanuvchi bergan shikoyat arizasi asosidagina qo'zg'atiladigan jinoyatlar ro'yxatini JK 284-moddasi birinchi qismi (Bo'ysunuvchining o'z boshlig'ini yoki boshliqning o'ziga bo'ysunuvchini haqorat qilishi), 298-moddasi birinchi qismi (Mashinalarni boshqarish yoki ulardan foydalanish qoidalarini buzish) bilan to'ldirish lozimligini asoslaydi. Bundan tashqari, harbiy bo'lmagan shaxslarning haqorat bilan bog'liq vaziyatlarda ishni tugatish asoslari mavjudligi, biroq harbiy xizmatchilar bunday vaziyatlarda o'zaro da'vodan voz kechgan hollarda ishni hal etishning keyingi mexanizmi mavjud emasligi bir tomondan huquqiy notenglikni keltirib chiqarsa, ikkinchi tomondan albatta ularning huquqlarini cheklaydi, deb o'ylaymiz.

Shuningdek, bu borada boshqa guruh olimlar harbiy boshqaruv tartibiga qarshi jinoyatlar xususiy-ommaviy ayblov jinoyatlariga oid bo'lishi mumkin emasligi, chunki jinoyatning obyekti harbiy boshqaruv tartibi ekanligi, bu esa ijtimoiy jihatdan xavfli ekanligini keltiradilar [11, 335-b.; 12, 115-b.].

Biroq ushbu fikrlar faqatgina taklif etilayotgan jinoyatlarga bevosita bog'liq emasligi, bunda faqatgina jinoyat subyektidagina farq borligi bois, shuningdek, davr talabi hisoblangan resurslar sarfini optimallashtirish, mamlakat mudofaa salohiyatini saqlash hamda boshqa bir qancha omillarga ko'ra inkor etishni lozim topdik.

Tadqiqot natijalari tahlili

Yuqorida keltirib o'tilgan tahlillardan kelib chiqqan holda jinoiy javobgarlikdan ozod etishda xususiy ayblov institutini qo'llashning quyidagi o'ziga xos xususiyatlarini ajratish lozim.

Birinchidan, JPKning 84-moddasi birinchi qismi 6-bandida "ish faqat jabrlanuvchining shikoyati bilan qo'zg'atiladigan hollarda uning shikoyati bo'lmasa, ushbu kodeksning 325-moddasida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno", deganda qonun chiqaruvchi mazkur mustasnolikni jabrlanuvchi nochor ahvolda bo'lgani, ayblanuvchiga qaram bo'lgani tufayli yoki boshqa sabablarga ko'ra o'z huquqi va qonuniy manfaatlarini o'zi himoya qila olmaydigan alohida hollarda prokurorga jabrlanuvchining shikoyatisiz ham jinoyat ishini qo'zg'atish majburiyati yuklangan holatni nazarda tutmoqda.

Ikkinchidan, JPKning 84-moddasi birinchi qismi 6-bandida belgilagan mustasnolikdagi mavhumlikni bartaraf etish uchun JPKning 325-moddasini uch alohida qismga bo'lish va mazkur alohida qismda prokurorning jabrlanuvchi manfaatlarini himoya qilish uchun uning arizasi bo'lmagan taqdirda ham ish qo'zg'atish vakolatini nazarda tutish orqali hal etish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, xorij mamlakatlari JPKlarida jinoyat toifalari xususiy, xususiy-ommaviy va ommaviy ayblov turlariga bo'linadi. Xususiy va xususiy-ommaviy ayblovga oid ishlarda jabrlanuvchining manfaatlari oliy hisoblanadi va ishni hal etishda ularning da'vosi birlamchi sanalishini inobatga olgan holda bu borada tadqiqot ishlarini olib borish maqsadga muvofiq.

To'rtinchidan, shaxslarning jinoiy qilmishlari bo'yicha ish yuritishni rad etish yoki tugatish amaliyotida jabrlanuvchilarning dastlab ariza bilan murojaat etganidan so'ng, keyinchalik jinoyat ishi qo'zg'atilguniga qadar yoki jinoyat ishini tergov qilish

jarayonida mazkur arizasini qaytib olishi va da'vosidan voz kechishi hollarida ishning keyingi tartibini qonunchilikda qayd etish zarurati mavjud.

Xulosalar

Muqaddam ilmiy jurnallarda e'lon qilingan maqolalarimizda JPKning 83-, 84-moddalarining nomlanishida va ushbu normalarning mazkur munosabatlarga oid ijtimoiy munosabatlarni qamrab olishi bo'yicha muammolarga batafsil to'xtalib o'tganimiz va ularning huquqiy yechimi yuzasidan o'z takliflarimizni berganimiz bois quyida ish yuritishni istisno qiluvchi holatlarning yagona normada aks etishi nazarda tutilgan [13, 39-47-b.; 14, 96-105-b.; 15, 126-135-b.; 16, 121-130-b.].

Yuqoridagi fikrlar va tahlillar natijasida quyidagi takliflarni ilgari surish va JPK 84-moddasi birinchi qismi 6-bandini hamda 325-moddalariga quyidagi o'zgartishlarni kiritish maqsadga muvofiq deb bildik.

83-modda. Jinoyatga oid ishlarni yuritishni rad etish va tugatish asoslari.

Jinoyatga oid ishlar quyidagi hollarda rad etilishi yoki tugatilishi lozim, agar:

13) ish faqat jabrlanuvchining arizasi bilan qo'zg'atiladigan hollarda uning shikoyati bo'lmasa yoki ushbu ariza jabrlanuvchi tomonidan qaytarib olingan bo'lsa, ushbu kodeksning 325-moddaning uchinchi qismida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno;

325-modda. Jabrlanuvchining shikoyatiga asosan jinoyat ishi qo'zg'atish

Jinoyat kodeksi 105-moddasining birinchi qismida, 109-moddasida, 110-moddasining birinchi qismida, 111-moddasida, 118-moddasining birinchi qismida, 119-moddasining birinchi qismida, 121-moddasining birinchi qismida, 136-moddasida, 139-moddasining birinchi va ikkinchi qismlarida, 140-moddasining birinchi va ikkinchi qismlarida, 141¹-moddasining birinchi qismida, 149-moddasida, 284-moddasining birinchi qismida, 298-moddasining birinchi qismida nazarda tutilgan jinoyatlar to'g'risidagi jinoyat ishlari jinoyat sodir etgan shaxsni javobgarlikka tortishni so'rab jabrlanuvchi bergan shikoyat arizasi asosidagina qo'zg'atiladi.

Jinoyat kodeksining 167-, 170-, 172-, 173-moddalarida nazarda tutilgan va ustav fondida davlat ulushi bo'lmagan yuridik shaxsga nisbatan uning xodimi tomonidan sodir etilgan jinoyatlar to'g'risidagi jinoyat ishlari faqat mazkur yuridik shaxs rahbarining, mulkdorining yoki vakolatli boshqaruv organining arizasiga ko'ra qo'zg'atiladi.

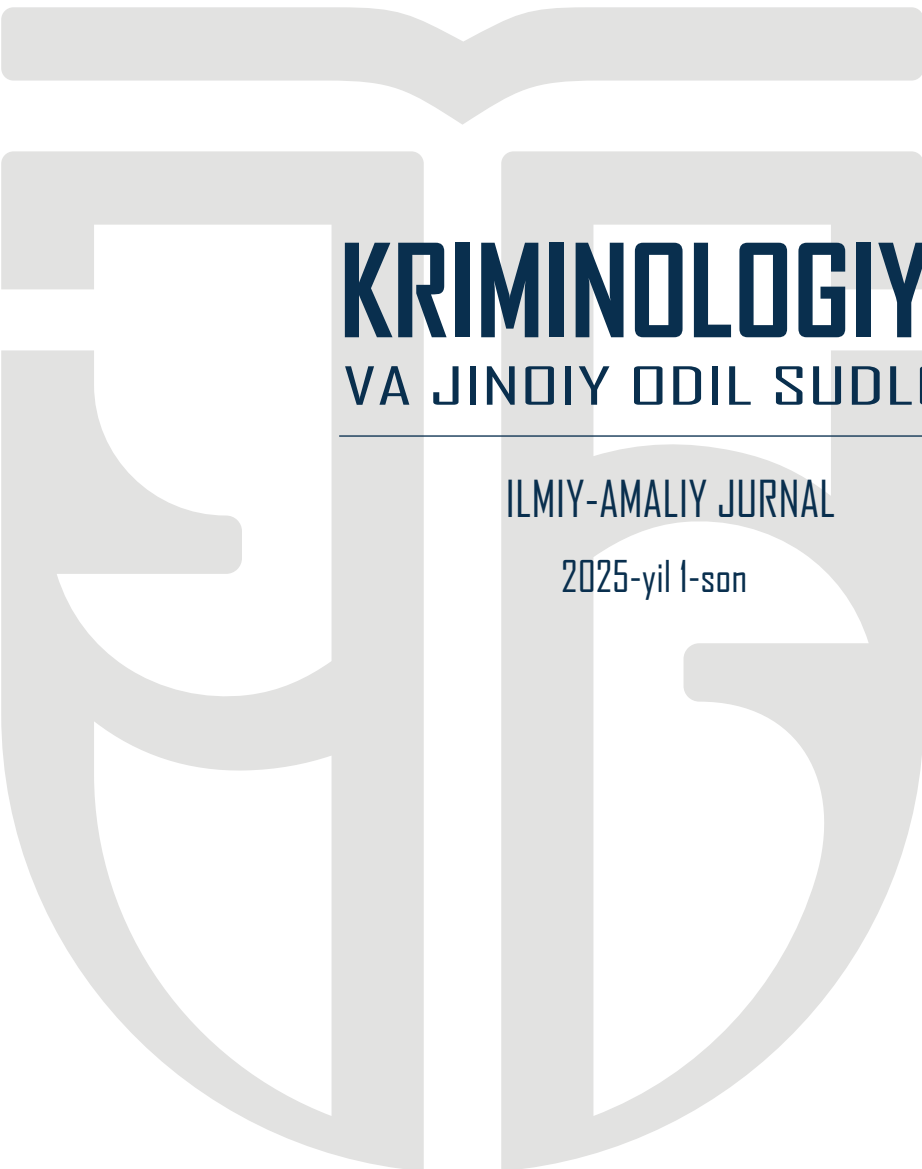
Jabrlanuvchi nochor ahvolda bo'lgani, ayblanuvchiga qaram bo'lgani tufayli yoki boshqa sabablarga ko'ra o'z huquqini va qonuniy manfaatlarini o'zi himoya qila olmaydigan alohida hollarda prokuror jabrlanuvchining shikoyatisiz ham jinoyat ishini qo'zg'atishi shart.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, bugungi kunda mamlakatimizda har jabhada bo'lgani kabi jinoiy-huquqiy sohada inson qadri va manfaatlari yo'lida olib borilayotgan islohotlar natijasi, eng avvalo, uning dispozitiv huquqlari misolida namoyon bo'lmoqda. Mazkur islohotlar yo'lini izchillik bilan davom ettirish esa nafaqat davlatimiz, balki xalqimiz manfaatlariga ham mos ravishda huquqiy tartibni saqlashga xizmat qiladi, degan fikrdamiz.

REFERENCES

1. Murodov B.B. Jinoyat ishini tugatish: nazariya va amaliyot [Termination of a criminal case: theory and practice]. Tashkent, 2015, pp. 99–100.
2. Maxmudov S.A. Ayblilik to'g'risidagi masalani hal qilmay turib jinoyat ishini tugatishning ayrim jihatlarini [Some aspects of ending a criminal case without resolving an issue of guilt]. *Lawyer Herald*, 2020, no. 6, pp. 110–115.
3. The Criminal Procedure Code of the Republic of Tajikistan dated December 3, 2009.
4. Criminal Procedure Code of the Kyrgyz Republic. 2021, No. 129.
5. Hayitov M.A. Jinoyat protsessida xususiy ayblovi tushunchasi va uning huquqiy tavsifi [The concept of private prosecution in criminal proceedings and its legal description]. *Journal of New Century Innovations*, 2022, vol. 6, iss. 3, pp. 108–118.
6. Nikiforova Je.N. Dizpozitivnye nachala v ugodovnom processe Respubliki Uzbekistan [Dispositive principles in the criminal process of the Republic of Uzbekistan]. *Law*, 2002, no. 2, p. 64.
7. Bekmatova D.Sh. O'zbekiston Respublikasining jinoyat protsessida jinoiy ta'qib funksiyasining shakllanishi va uni takomillashtirish [Formation of the criminal prosecution function in the criminal proceedings of the Republic of Uzbekistan and its improvement]. Tashkent, 2020, p. 15.
8. Criminal Procedure Code of the Kyrgyz Republic. 2017. Bishkek, 2018, p. 149.
9. Elvin J.D., De Than C. Private prosecution: a useful constitutional safeguard or potentially dangerous historical anomaly? *Criminal Law Review*, 2019, vol. 8, pp. 656–683.
10. To'rayeva D.R. Jinoyat protsessida jabrlanuvchining manfaatlari muhofazasi: genezisi va rivojlanish tarixi [Protection of the interests of the victim in criminal proceedings: Genesis and history of development]. *Journal of political science, law and international relations*, 2023, vol. 01, pp. 19–27.
11. Muxitdinov F.M. Jinoyat-protsessual shakl: nazariy va metodologik muammolar [Criminal Procedure form: theoretical and methodological problems]. Tashkent, 2005, p. 335.
12. Murodov B.B. Jinoyat ishini tugatish institutini takomillashtirish [Improvement of the institution of termination of a criminal case]. Tashkent, 2018, p. 115.
13. Ataniyazov J.K. The reason for the death of a person in case of refusal or termination of office work: problems and solutions. Tashkent, *Jurisprudence*, 2023, vol. 3, pp. 39–47.
14. Ataniyazov J.K. Some issues of refusal or termination of the case in connection with reconciliation and actual repentance for what they did. Tashkent, *Review of Law Sciences*, 2023, vol. 1, pp. 96–105.
15. Ataniyazov J.K. Some aspects of protecting the rights and interests of persons in case of refusal to initiate or terminate a criminal case. Tashkent, *Jurisprudence*, 2023, vol. 1, pp. 126–135.
16. Ataniyazov J.K. Expiration of the period of bringing to responsibility as a ground for exemption from criminal responsibility: problems and solutions. Tashkent, *Review of Law Sciences*, 2023, vol. 7, iss. 3, pp. 121–130.

KRIMINOLOGIYA

VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2025-yil 1-son